

WALKA O RÓWNOWAGĘ BUDŻETOWĄ W POLSCE W 1945 R.

Gospodarka budżetowa państwa polskiego w 1944 r. zakończyła się stosunkowo pomyślnie. Łączne wydatki gotówkowe wyniosły tylko 848,7 zł, a dochody 275,6 mln. Deficyt ukształtował się na poziomie 67% wydatków, co uwzględniając ówczesną, niezmiernie trudną sytuację gospodarczą, było już poważnym osiągnięciem¹. Niedobory skarbu pokryte zostały w całości drogą emisji². Spowodowała ona pewien wzrost obiegu, który jednak w poważnym stopniu został zrekompensowany wycofaniem z rynku pieniężnego marki niemieckiej³. Tym samym tendencje inflacyjne, mimo że dały znać o sobie, nie były zbyt silne.

Rok 1945 miał być dla skarbu już znacznie trudniejszy⁴. Przed państwem stawało bowiem wiele nowych zadań, które nie mogły być rozwiązane bez odpowiednich środków finansowych. Dla przykładu wymienimy chociażby objęcie w administrację terenów wyzwolonych w wyniku ofensywy styczniowej, szybką rozbudowę armii polskiej, przejmowanie Ziemi Odzyskanych, rozpoczęcie odbudowy kraju, repatriację itp. Każde z tych zadań było pilne i jego realizacja nie mogła zależeć od stanu budżetu. Dlatego zasadniczą tendencją w 1945 r. był bardzo szybki wzrost rozchodów państwa, przy stosunkowo wolniejszym wzroście dochodów.

Początkowo skarb finansował rosnące wydatki korzystając z pewnych luzów, jakie stworzyła wymiana pieniędzy i powstała dzięki niej tzw. marża emisyjna. Istota marży emisyjnej polegała na tym, że pań-

¹ Z. Landau, *Polityka finansowa PKWN (lipiec—grudzień 1944)*. Warszawa 1965, s. 71.

² Ibidem, s. 7—38.

³ DURP 1944, nr 9, poz. 43. Na obszarach znajdujących się we władaniu PKWN wymieniono 18,89 mlr marek, gdy obieg na tych terenach szacowano na 600—700 mln. Sprawozdanie Min. Skarbu za okres od 21 lipca 1944 do 31 marca 1945. Maszynopis powielany w AAN oraz Zestawienie sum wypłaconych na poczet budżetów I VIII—31 XII 1944, AAN, PKWN t. VII/4, k. 106.

⁴ Badania nad gospodarką budżetową w 1945 r. są bardzo utrudnione na skutek braku jakichkolwiek publikacji na ten temat. Problematyka budżetowa traktowana była w 1945 r. jako tajna, i żadne informacje na ten temat nie przedostawały się do prasy. „Życie Gospodarcze” twierdziło np. na początku 1946 r., że „(...) działalność (...) Ministerstwa Skarbu dojrzała już do szczegółowych rozważań. Prasa nie ma możliwości podjęcia dyskusji, wobec braku odpowiednich materiałów (...) Wszelkiego rodzaju rozważania w tej dziedzinie muszą opierać się jedynie na ogólnikach i pobożnych życzeniach”. Art. *Trochę światła*. „Życie Gospodarcze” 1946, nr 2, s. 5. Por. też *Skarbowość*. „Życie Gospodarcze” 1946, nr 4, s. 120. Również publikowane po 1945 r. wydawnictwa urzędowe zawierały stosunkowo niewielką liczbę danych. Ich wykorzystywanie jest dodatkowo utrudnione, gdyż informacje podawane są z reguły dla całych lat budżetowych, a nie dla okresów poszczególnych prowizoriów budżetowych. Zob. np. *Sprawozdanie o zamknięciu rachunków państwowych za okres od 1 IV 1945 do 31 III 1946*. Warszawa 1948.

stwo, aby móc finansować swe zadania, wymieniło na nowe pieniądze tylko część znajdujących się dotychczas w obiegu środków płatniczych⁵. Tym samym obieg pieniężny bardzo zmalał i nie odpowiadał rzeczywistym potrzebom gospodarczym⁶. Rząd mógł więc finansować swoje wydatki emisją nowych pieniędzy, bez obawy spowodowania inflacji, oczywiście jednak tylko do momentu, w którym wielkość nowej emisji nie przekroczyła sumy niewymienionych banknotów. W chwili, gdy granica ta została przekroczona, wzrost obiegu musiał powodować zjawiska inflacyjne w takim stopniu, w jakim obieg pieniężny rósł szybciej, niż zwiększała się masa towarowa na rynku.

Rząd zdawał sobie sprawę z istniejących mechanizmów rynkowych. Ale z reguły pilność i znaczenie wydatków powodowały niezmiernie silny nacisk na ministra skarbu, by — bez względu na równowagę budżetową — finansował potrzeby poszczególnych ministerstw. Rok 1945 to okres heroicznych bojów resortu finansów, starającego się nie dopuścić do wejścia na drogę inflacji, z żądaniami budżetowymi różnych działów administracji państwowej.

Już pierwsze przewidywania budżetowe na miesiąc styczeń wskazywały na bardzo silny wzrost wydatków. O ile w grudniu 1944 r. wyniosły one 249,3 mln zł, to na styczeń ministerstwa domagały się już 434,1 mln, a więc o 74% więcej⁷. Przy uwzględnieniu wysuniętych żądań deficyt wzrósłby z 54,1 mln do 234,2 mln, a więc przeszło czterokrotnie. Przeciwno takiemu wzrostowi wydatków protestował zarówno minister skarbu K. Dąbrowski, jak i prezydent B. Bierut. Obaj ostrzegali, że nadmierny poziom wydatków, a tym samym i deficytów musi popchnąć kraj w odmet inflacji⁸.

K. Dąbrowski dążył do zmniejszenia niedoborów w drodze redukcji projektowanych przez resorty rozchodów. W tym celu przedłożył Radzie Ministrów projekt uchwały „o stosowaniu w polityce budżetowej jak najdalej posuniętej oszczędności”⁹. Zakładała ona prowadzenie odbudowy administracji w granicach istotnych potrzeb, ograniczenie mianowania urzędników, przyznawanie najniższych grup uposażeń przy mianowaniu nowych pracowników, ograniczenie tworzenia władz i urzędów, zmniejszenie środków na remuneracje i zapomogi, przeciwdziałanie nadmiernym rozjazdom samochodowym oraz zwiększenie dochodów różnych przedsiębiorstw i instytucji państwowych. Projekt uchwały kończył się

⁵ Por. np. M. Kucharski, *Kształtowanie się obiegu pieniężnego* (w zbiorze: *Finanse Polski Ludowej w latach 1944—1960*. Warszawa 1964, s. 27—29; M. Kucharski, *Pieniądz, dochód, proporcje wzrostu*. Warszawa 1964, s. 247—253 *Uwagi o zamknięciu rachunków państwa za okres 22 lipiec 1944 do 31 marca 1945*. Warszawa 1948, s. 5.

⁶ W. Fischer, *Rynek pieniężny w Polsce*. „Biuletyn Instytutu Gospodarstwa Narodowego” 1947, nr 5, s. 3.

⁷ Preliminarz budżetowy państwa na styczeń. AAN, PKWN t. VIII/22, k. 61.

⁸ B. Bierut stał na początku istnienia odrodzonego państwa polskiego na stanowisku zdecydowanie antyinflacyjnym. Wielokrotnie występował na posiedzeniach PKWN, a następnie rządu przeciwko wszelkim poczynaniom mogącym doprowadzić do inflacji. W trakcie dyskusji nad preliminarzem na styczeń mówił np. m.in.: „Jeżeli takie tempo będzie wzrastało z miesiąca na miesiąc, to trudno utrzymać jakąkolwiek bądź gospodarkę budżetową (...) Powierzchnowy rzut oka na preliminarz wskazuje, że zaprzecza on najbardziej elementarnym zasadom gospodarowania”. Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 13 I 1945. AAN, prot. RM t. II, k. 4. Obszerniej o tym zob: Z. Landau, *Gospodarka budżetowa Polski Ludowej w okresie lubelskim*. „Przegląd Historyczny” 1965, nr 1, s. 68—85.

⁹ „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu” 1945, nr 13, poz. 80.

stwierdzeniem, że „zwiększenie preliminarza budżetowego na następny okres o więcej niż 15^{0/0} w porównaniu z wydatkami, dokonanymi w okresie ubiegłym wymaga specjalnego uzasadnienia”¹⁰. Uchwała uzyskała akceptację Rady Ministrów, ale w dalszej praktyce nie była przestrzegana.

Pod wpływem nacisków ministrów resortowych przewidywanym na styczeń zostało ostatecznie uchwalone w wysokości 379,8 mln zł po stronie rozchodowej (wzrost w porównaniu z wykonaniem budżetu za grudzień 1944 r. o 53^{0/0}), i 199,9 mln zł po stronie dochodowej (wzrost o 2^{0/0})¹¹. Deficyt określono więc na 179,9 mln zł, czyli miał wynieść 47^{0/0} wydatków.

Już w trakcie dyskusji nad preliminarzem budżetowym niektórzy członkowie Rady Ministrów zwracali uwagę na konieczność zmiany struktury budżetu w porównaniu z okresem przedwojennym, H. Minc podkreślał na przykład, że dotychczasowa struktura nie uwzględnia przeobrażeń, jakie zaszły w ekonomice Polski, i że w nowej sytuacji głównym źródłem dochodów nie mogą być podatki bezpośrednie. Zmiana sytuacji wymaga zwiększenia roli dochodów z przedsiębiorstwa¹².

Realizacja preliminarza styczeniowego napotkała na zasadniczą trudność. U podstaw przewidywanego leżało bowiem założenie, że Skarb — jak w miesiącach poprzednich — finansować będzie wydatki obszaru wyzwolonego do grudnia 1944 r. Tymczasem ofensywa styczeniowa przyniosła uwolnienie od okupacji nowych dużych terenów państwa, które oczywiście wymagały poważnych nakładów finansowych. Tym samym wydatki musiały znacznie przekroczyć preliminarz. Tylko dla pełnomocników na województwa poznańskie i pomorskie Rada Ministrów asygnowała po 100 mln zł¹³. W związku z przeniesieniem stolicy do Warszawy udzielono dodatkowego kredytu 2 mln zł, a na jej odbudowę, w wniosku premiera E. Osóbki-Morawskiego, jednogłośnie wyasygnowano 100 mln zł¹⁴. Już tylko te trzy dodatkowe, poprzednio nie prelimitowane pozycje wyniosły 302 mln zł. Częściowo zresztą zrealizowane zostały ze środków pozabudżetowych.

Wyzwolenie ziem na zachód od Wisły spowodowało więc załamanie ustabilizowanej już w pewnym stopniu gospodarki skarbowej. Nagromadzenie różnorodnych problemów politycznych, kadrowych, organizacyjnych, ogólnogospodarczych sprzyjało chwilowemu zmniejszeniu zaangażowania władz państwowych sprawami walki o równowagę budżetu. Tamte sprawy, ze względu na ich ciężar gatunkowy, musiały mieć i miały zdecydowany prymat. One bowiem, a nie polityka skarbowa, w ostatecznej instancji decydowały o dalszych perspektywach polityczno-społecznych nowo narodzonego państwa. Co nie mniej ważne, wyzwolenie dużych terenów uniemożliwiało szybką normalizację gospodarki budżetowej również i dlatego, że silniej rosły wydatki, niż dochody, które pozostawały na prawie nie zmienionym poziomie. Zwiększenie podatków wymagało bowiem dużej pracy związanej z organizacją aparatu skarbowego i pewnej normalizacji stosunków ekonomicznych.

¹⁰ Ibidem, punkt 10 uchwały.

¹¹ Preliminarz budżetowy państwa na styczeń. AAN, PKWN t. VIII/22, k. 61.

¹² Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 13 I 1945. AAN, prot. RM t. II, k. 5. Na podobnym stanowisku stał również E. Osóbka-Morawski, Por. expose z 2 I 1945. Spraw. sten. z VI Sesji KRN, szp. 84.

¹³ Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 25 I 1945. AAN, prot. RM t. II, k. 40

¹⁴ Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 17 I 1945. AAN, prot. RM t. II, k. 21.

Do 16 lutego 1945 Rada Ministrów nie podjęła nawet obrad nad prowizorium budżetowym na luty. Dopiero tego dnia minister skarbu K. Dąbrowski wystąpił o zwołanie posiedzenia rządu w celu uchwalenia preliminarza na okres luty—marzec 1945 r.¹⁵ Sprawa budżetu weszła pod obrady Rady Ministrów 19 lutego 1945. Nie doczekała się jednak merytorycznego rozpatrzenia. Minister bezpieczeństwa publicznego S. Radkiewicz postawił bowiem wniosek, aby kwestię tę zdjąć z porządku obrad. Swe stanowisko uzasadniał obecną przejściową wyjątkowo trudną sytuacją, w związku z czym zaproponował, by upoważnić ministra skarbu do wykonywania budżetu na luty w ramach zaproponowanych przez poszczególne ministerstwa preliminarzy do wysokości 50% preliminowanego budżetu na okres dwumiesięczny. Była to propozycja bardzo dla resortów kusząca, które z reguły określając swe wydatki na wysokim — a dochody na niskim — poziomie zyskiwały warunki dla poważnego wzrostu rozchodów w porównaniu ze styczniem. Trudno się więc dziwić, że wniosek Radkiewicza uzyskał poparcie wszystkich — poza ministrem skarbu — członków rządu. Przeciwno niemu głosował tylko Dąbrowski¹⁶. Uchwalone w ten sposób prowizorium na luty—marzec opiewało po stronie rozchodowej na 1240,7 mln zł, a po dochodowej na 617,3 mln zł. Deficyt wynosił 623,4 mln zł (50% wydatków)¹⁷.

Stanowisko Radkiewicza było o tyle racjonalne, że nawet najbardziej prawidłowo uchwalony preliminarz nie mógł mieć w istniejącej sytuacji jakiegokolwiek realnej wartości. Praktycznie okres luty—marzec był okresem wydatków regulowanych bardziej przez potrzeby życia i nacisk chwili, niż przed prowizorium budżetowe. W tym okresie „zachodziła nierzadko konieczność szybkiego działania i asygnowania środków pieniężnych (...). Sumy pobrane wydatkowano zazwyczaj jako zaliczki i dotacje bez podziału rzeczowego, z pominięciem wymogów formalnych (...)”¹⁸. Dla informacji warto też przypomnieć, że w lutym perspektywy inflacji wydawały się jeszcze bardzo dalekie, właśnie bowiem w styczniu i lutym przeprowadzono wymianę pieniędzy emitowanych przez okupanta, co zapewniło skarbowi dużą marżę emisyjną¹⁹.

Na początku marca Ministerstwo Skarbu wystąpiło o zatwierdzenie projektu nowego systemu budżetowania²⁰. Zmiany polegały na wprowadzeniu podziału budżetu na bieżący i majątkowy oraz rozróżnieniu wydatków podstawowych i uzupełniających. Pierwszy podział miał zapewnić odrębne traktowanie wydatków powodujących zmiany w stanie majątku państwa i wydatków stanowiących bieżący koszt funkcjonowania aparatu władzy; drugi zaś zapewniał wyodrębnienie wydatków opartych o zakupy na rynku zorganizowanym (wydatki podstawowe) od zakupów na rynku wolnym (wydatki uzupełniające)²¹. To ostatnie rozgraniczenie wprowadzono, aby przeciwdziałać rosnącej w poszczególnych resortach tendencji do „gospodarowania przy pomocy zakupów wolnorynkowych

¹⁵ Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 16 II 1945. AAN, prot. RM t. II, k. 75.

¹⁶ Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 19 II 1945. AAN, prot. RM t. II, k. 80—81.

¹⁷ *Uwagi o zamknięciu rachunków*, s. 8.

¹⁸ *Ibidem*, s. 15.

¹⁹ DURP 1945, nr 1, poz. 2; nr 5, poz. 17; nr 11, poz. 61.

²⁰ Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 2 III 1945. AAN, prot. RM t. II, k. 128.

²¹ *Preliminarz budżetowy Rzeczypospolitej Polskiej na okres od 1 IV 1946 do 31 XII 1946*. Cz. I. Warszawa 1946, s. XIV. Ocenę tego systemu zob. Z. Pirożński, *Założenia i rozwój budżetu państwowego* (w:) *Finanse*, s. 110.

jako łatwiejszej formie gospodarowania, aniżeli staranie się o przydziały w gospodarce reglamentowanej”²².

Sporządzenie prowizorium na kwiecień zostało poprzedzone uchwaleniem przez Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów 10 marca 1945 podstawowych tez planu skarbowości na okres najbliższych 6 miesięcy²³. Tezy te określały zasadnicze kierunki działalności gospodarczej rządu. Wychodziły one z założenia, że jako podstawowy problem należy traktować właściwe uregulowanie sprawy poziomu cen i płac, które zasadniczo odbiegały od siebie na różnych obszarach kraju. Zgodnie z dokumentem ceny powinny zostać ustalone na poziomie pośrednim między wysokim — lubelskim i znacznie niższym — zachodnim²⁴. Aby ułatwić proces wyrównania cen, Ministerstwo Skarbu zostało upoważnione do odpowiedniego obniżenia akcyz. W sprawie płac proponowano ustalenie ich na poziomie obowiązujących w lubelskim, a więc równanie do wyższego poziomu. Doprowadzenie do unifikacji cen i płac było niezbędnym wstępnym warunkiem opracowania realnego preliminarza. Tezy KERM-u zwracały też dużą uwagę na konieczność wzrostu dochodów państwa. W tym celu postulowały wypuszczenie warendę drobnym właścicielom po cenach komercyjnych (tzn. wolnorynkowych, znacznie wyższych od cen rynku reglamentowanego) opuszczonych i poniemieckich drobnych i średnich przedsiębiorstw. Dalej wzywały ministra skarbu do jak najszybszego uruchomienia maszyny podatkowej z uwzględnieniem wzrostu cen na ziemiach starych i nowo przyłączonych, uchwalenia daniny majątkowej, wypuszczenie pożyczki wewnętrznej, wprowadzenie sprzedaży znacznej części produkcji przedsiębiorstw państwowych po cenach komercyjnych, aby zapewnić środki i przedsiębiorstwom i skarbowi. Budżet miał przejąć dochody Funduszu Ziemi. Zalecenia obejmowały również konieczność przestrzegania zasady równowagi budżetowej w odniesieniu do samorządów, które dotychczas w znacznym stopniu żyły z dotacji państwa, a nie z własnych dochodów.

Tezy KERM-u stały się 12 marca tematem obrad rządu²⁵. Szczególną kontrowersję wywołał problem poziomu płac. H. Minc popierał stanowisko Komitetu Ekonomicznego, natomiast B. Bierut wypowiadał się za wypośrodkowaniem płac, analogicznie do przyjętych w tezach zasad ustalenia cen. Traktował stanowisko KERM i Minca za wypaczenie antyinflacyjnej polityki rządu. Sprawa ta nie została rozstrzygnięta przez Radę Ministrów. Rozstrzygnęło ją życie, które doprowadziło do stopniowego wyrównywania płac w całej Polsce na poziomie lubelskim, a nawet wyższym. Nie nastąpiło to jednak od razu, gdyż w wielu okrę-

²² Sprawozdanie Min. Skarbu, op. cit.

²³ Uchwała KERM w sprawie podstawowych tez planu skarbowego na okres 6 miesięcy. AAN, KERM t. I, k. 13—14.

²⁴ Okólnik nr 101 ministra aprowizacji i handlu oraz ministra przemysłu z 14 IV 1945 przewidywał, że dla obliczenia stałych cen hurtowych (z wyjątkiem pewnych szczegółowo wymienionych wyrobów) należy przyjąć ceny hurtowe z 1938 r. pomnożone przez 6. (AAN, Grupy Operacyjne t. 5, k. 27). Poza tymi cenami tzw. reglamentowanymi, przemysł zbywał część produkcji po cenach wolnorynkowych tzw. komercyjnych. Regionalne różnice w cenach utrzymywały się dość długo. Dopiero np. 25 VII 1945 minister skarbu wystąpił do KERM-u o ujednoczenie na terenie całego kraju stawek podatku od cukru i piwa. Poprzednio były one znacznie niższe na terenach polskich przyłączonych w czasie wojny do Niemiec. Na ujednoczenie cen wolnorynkowych zasadniczy wpływ miała normalizacja warunków komunikacyjnych. AAN, KERM t. 37, nr rep. 140/45.

²⁵ Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 12 III 1945. AAN, prot. RM t. II, k. 142—143.

gach i miejscowościach ludzie początkowo podejmowali pracę nie biorąc pod uwagę wysokości zarobków. W wielu wypadkach płace — wypłacane zresztą bardzo nieregularnie²⁶ — zaspokajały jedynie minimum bardzo prymitywnych potrzeb. Dopiero pewna normalizacja stosunków gospodarczych powodowała wzrost zainteresowania pracowników poziomem wynagrodzeń²⁷. Wobec tego, że na ziemiach nowo wyzwolonych rosły ceny, pociągało to za sobą konieczność podwyżki zarobków. Z reguły jednak dokonywała się ona w sposób żywiłowy, a nie planowy. Chaos w polityce płac trwał przez cały rok 1945.

Mimo ustalenia pewnych wytycznych polityki skarbowej, opracowanie realnego prowizorium budżetowego pozostawało niezmiernie trudne. Brakowało wielu niezbędnych elementów, bez których prawidłowe ustalenie dochodów i wydatków było praktycznie niemożliwe. Stąd marzec nadal stanowił okres znacznego chaosu w gospodarce budżetowej. Resorty wydatkowały środki zgodnie ze swymi przedłoženiami, przy czym w wielu wypadkach występowały o dodatkowe kredyty. I tak Min. Oświaty wystąpiło o środki na sfinansowanie wyższych uczelni, Min. Poczty na odbudowę sieci telefonicznej w Warszawie, Min. Bezpieczeństwa Publicznego na umundurowanie milicjantów i wojsk wewnętrznych, a Związek Pocztców o subwencję na stołówki²⁸.

W okresie luty—marzec, mimo sytuacji wojennej, na terenach wyzwolonych nastąpiła pewna normalizacja stosunków gospodarczych. Była ona oczywiście daleka od norm pokojowych, ale w każdym razie administracja polska przejęła zarząd cywilny nad nowo wyzwolonymi terenami, co umożliwiło zarówno rozeznanie w sytuacji, jak i określenie najbardziej elementarnych potrzeb. W tych warunkach Min. Skarbu mogło podjąć próbę ustalenia prowizorium budżetowego na kwiecień.

Zgłoszone przez ministerstwa żądania kredytów na kwiecień wynosiły po stronie rozchodowej 2387 mln zł, planowane zaś dochody tylko 504 mln²⁹. W stosunku do wykonania budżetu za grudzień, jak i prowizorium na luty—marzec był to wzrost ogromny, nawet jeżeli uwzględnimy poważne powiększenie się obszaru państwa i wynikające stąd zwiększenie zadań. Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów uznał, że takiego budżetu absolutnie zatwierdzić nie można. Wypowiedział się za zredukowaniem deficytu do 500 mln zł. W tym celu postulował zwiększenie dochodów poprzez szybką realizację ruchomości i nieruchomości poniemieckich, rozwój sprzedaży części produkcji przemysłowej po cenach wolnorynkowych oraz terminowe ściąganie podatków od wszystkich przedsiębiorstw państwowych stosownie do obowiązujących ustaw podatkowych³⁰.

²⁶ Np. milicjanci w woj. poznańskim przez 2—3 miesiące nie otrzymywali wynagrodzenia. Przem. pośła Osińskiego na posiedzeniu KRN w dn. 21 VII 1945. Spraw. sten. z VIII Sesji KRN, szp. 104.

²⁷ Jeszcze we wrześniu 1945 instruktor KCZZ Cz. Oryński pisał w swym sprawozdaniu z działalności Związków Zawodowych na Dolnym Śląsku: „Płace nieregulowane w formie zaliczek, często w bardzo śmiesznych kwotach 1000, a nawet 500 zł za pięciomiesięczny okres pracy (Grupy Operacyjne, samorządy miejskie)”. AAN, papiery H. Marek. O polityce płac zob. T. Gede, *Etapy regulacji płac w przemyśle*. „Życie Gospodarcze” 1946, nr 16, s. 565—567.

²⁸ Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 16 i 26 III 1945. AAN, prot. RM t. II, k. 156, 177.

²⁹ Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 12 IV 1945. AAN, prot. RM t. II, k. 244.

³⁰ Ściśle poufna uchwała KERM z dn. 6 IV 1945 pt. Podstawowe tezy państwowej emisji banknotów. AAN, KERM t. 1, k. 32.

Ministerstwo Skarbu podjęło starania o zmniejszenie projektowanych przez resorty wydatków. Skreślono więc wszystkie pozycje, które przeznaczone były na zakupy artykułów po cenach rynkowych oraz wszelkie inwestycje niekonieczne z punktu widzenia wojny. Równocześnie Min. Skarbu wystąpiło przeciwko subwencjonowaniu przez państwo deficytów budżetowych samorządów i finansowaniu odbudowy Warszawy ze środków budżetowych³¹.

Propozycje skreśleń spotkały się na posiedzeniu Rady Ministrów 12 kwietnia z opozycją zainteresowanych ministrów. E. Bertold domagał się przywrócenia kredytów na reformę rolną, akcję siewną, meliorację i oświatę rolniczą. Wskazywał przy tym, że cięcia miały charakter dość przypadkowy. Pełnomocnik rządu do spraw repatriacji W. Wolski bronił kredytów na doraźne zapomogi dla repatriantów, utrzymanie punktów etapowych. Minister administracji E. Ochab stwierdzał, że obcięcie środków na subwencje dla samorządów ze 160 do 30 mln zł może poderwać autorytet państwa i wniósł o przywrócenie skreślonych na to kredytów, podobnie jak i zmniejszonej z 70 na 20 mln zł dotacji dla Ziem Odzyskanych. W podobnym duchu wypowiadał się w imieniu resortu kultury i sztuki J. K. Wende. Jedynie premier Osóbka-Morawski bronił polityki oszczędnościowej min. Dąbrowskiego³². Wobec poważnych rozbieżności w poglądach, posiedzenie nie zakończyło się przyjęciem prowizorium budżetowego. Sprawa wróciła pod obrady następnego dnia. Dąbrowski stwierdził, że Min. Skarbu skreśliło w stosunku do przedłożonych projektów wydatki na sumę 1 mld zł. Wnioski o przywrócenie kredytów opiewały na 478 mln. Dyskusje z poszczególnymi ministrami doprowadziły do uzgodnienia poprawek w kwocie 125 mln zł. Nadal jednak nie wszyscy ministrowie byli usatysfakcjonowani stanowiskiem resortu skarbu. Na przykład minister Ochab stwierdził, że jego uwagi nie uwzględniono, i że w związku z tym będzie głosował przeciwko budżetowi Ministerstwa Administracji Publicznej. Dopiero, gdy przyjęto kompromisowy wniosek w sprawie ustalenia subwencji dla samorządów w wysokości 60 mln zł (Ochab domagał się 120 mln, Dąbrowski gotów był przyznać 30 mln) prowizorium uchwalono jednomyślnie³³. Określało ono wydatki na 1403,3 mln zł, dochody na 511,9 mln zł, a deficyt na 891,4 mln. Ustawa skarbowa upoważniała ministra skarbu do otwarcia kredytów dodatkowych do 100 mln zł na potrzeby związane z objęciem terenów na zachodzie, lub podjęciem nowych zadań przez

³¹ Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 12 IV 1945. AAN, prot. RM t. II, k. 244. 13 IV 1945 r. przeprowadzono reformę samorządowego systemu podatkowego. Polegała ona na przekazaniu samorządom wpływów z państwowego podatku gruntowego, podatku od nieruchomości oraz podatku od lokali, przy jednoczesnym zawieszeniu przekazywania samorządom udziałów i dodatków do podatku państwowych. Założeniem reformy była poprawa sytuacji finansowej samorządów. W efekcie jednak samorzady straciły 1585 mln zł w skali rocznej, czyli 60% swych dochodów. Por. P. Typiak, *Z zagadnień finansowych samorządu terytorialnego*. „Przeгляд Gospodarczy” 1946, nr 21, s. 863–864; Sprawozdanie Komisji Skarbowo-Budżetowej o preliminarzu budżetowym część 6 – Ministerstwo Administracji Publicznej na okres od 1 kwietnia do 31 grudnia 1946 r. KRN, druk nr 125, część 6, s. 1. Wynikało to m.in. z tego, że np. podatek gruntowy ustalony został w kwietniu 1945 r. w śmiesznie niskiej wysokości 50 zł od 1 ha. Odpowiadało to wartości 20 dkg masła. Por. M. Wiśniewska, *Obciążenia podatkowe gospodarstw chłopskich w Polsce w latach 1944–45*. Warszawa 1961, s. 14–17.

³² Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 12 IV 1945. AAN, prot. RM t. II, k. 244–247.

³³ Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 13 IV 1945. AAN, prot. RM t. II, k. 247.

państwo³⁴. Równocześnie na tym samym posiedzeniu ustalono — nawiązując do uchwały Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z 12 grudnia 1944 r.³⁵ — że w przyszłości przejdzie się na trzymiesięczne okresy budżetowania, z tym, że najbliższe prowizorium obejmie jeszcze tylko dwa miesiące.

Analizując uchwalony na kwiecień preliminarz trzeba stwierdzić, że wykazywał on pewne niebezpieczne tendencje. Mianowicie wydatki rosły szybciej, niż przychody (w porównaniu z preliminarzem na luty—marzec wydatki wzrosły o 13%, a dochody spadły o 18%). Tym samym należało realnie liczyć się z możliwością, że przy kontynuowaniu takiej polityki nie uda się uniknąć emisji inflacyjnej. Sama marża emisyjna nie wystarczała na długotrwałe pokrywanie stale rosnących deficytów.

Stąd zrodziła się tendencja do szukania dróg mogących poprawić sytuację budżetową. Na przykład minister skarbu występował za rozpisaniem pożyczki wewnętrznej przeznaczonej na finansowanie odbudowy Warszawy. Uważał bowiem, że skarb dzięki wpływom pożyczkowym zostałby uwolniony od poważnych wydatków³⁶. W tym samym kierunku działał minister przemysłu H. Minc domagając się od przemysłu nie tylko zwiększania produkcji, ale i wzrostu dochodowości. Na Ogólnopolskim Zjeździe Pracowników Przemysłu Węglowego w Katowicach mówił m.in.: „(...) trzeba, żeby cały przemysł węglowy zrozumiał, że musi pracować samowystarczalnie, żeby zostały uruchomione potężne rezerwy rentowności, które leżą w podniesieniu wydajności pracy. Trzeba, aby górnictwo zrozumiało, że należy skończyć z licznymi dotacjami państwowymi, z traktowaniem skarbu, jak zwykłej dojrzałej krowy (...)”³⁷. Podobnie Osóbka-Morawski głosił, że „zasadniczo samorząd powinien oprzeć swoją gospodarkę na własnych dochodach”³⁸. Jednak w badanym okresie poczyniono stosunkowo zbyt mało starań w kierunku zwiększenia wpływów podatkowych. Wiele propozycji nie zostało wcielonych w życie. Między innymi nie przestrzegano zaleceń zawartych w ustalonych przez KERM w marcu tezach planu skarbowości.

Równocześnie rosła presja na skarb ze strony wielu ministerstw. Już 21 kwietnia, a więc w 8 dni po uchwaleniu prowizorium, Min. Administracji Publicznej zwróciło się o przyznanie dodatkowo 80 mln zł na dotacje dla samorządów. Mimo oporu ministra skarbu, Rada Ministrów przyznała na ten cel 40 mln zł na dotacje i 30 mln zł kredytu³⁹. Państwowy Urząd Repatriacyjny wystąpił o rozpatrzenie sprawy przyznania pożyczek repatriantom ze Związku Radzieckiego. Łączna ich kwota miała wynieść 2,5 mld zł⁴⁰.

Problem deficytów budżetowych stał się jednym z punktów dysku-

³⁴ Uchwała Rady Min. o prowizorium budżetowym na okres 1—30-IV 1945. AAN, prot. RM t. II, k. 250.

³⁵ Prot. posiedzenia PKWN w dn. 12 XII 1944. AAN, prot. PKWN t. I, k. 280—281.

³⁶ Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 21 IV 1945. AAN, prot. RM t. II, k. 270.

³⁷ H. Minc, *Zagadnienia polityki gospodarczej*. Warszawa 1945, s. 10.

³⁸ Expose premiera E. Osóbki-Morawskiego wygłoszone na VII Sesji KRN w dn. 3 V 1945. Spraw. sten. z VII Sesji KRN, szp. 25.

³⁹ Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 21 IV 1945. AAN, prot. RM t. II, k. 270. Ministerstwo Administracji motywowało swój wniosek zaleganiem przez wiele samorządów z wypłatą uposażeń pracownikom oraz koniecznością udzielania pomocy powiatom zagrożonym klęską głodu. AAN, prot. RM t. II, k. 284.

⁴⁰ Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 24 IV 1945. AAN, prot. RM t. II, k. 291.

sji w początku maja 1945 r. na VII Sesji Krajowej Rady Narodowej. Osóbka-Morawski referując istniejącą sytuację przedstawiał ją dość optymistycznie. Wskazywał, że wydatki muszą przewyższać dochody, gdyż nie opanowano jeszcze wszystkich źródeł podatkowych, państwo ponosi duże wydatki na wojsko i istnieje przejściowy deficyt w niektórych działach przemysłu. Konkludował jednak, że „gospodarka na odcinku skarbowym idzie w kierunku: oszczędności, niedopuszczenia do inflacji, uzdrowienia i uproszczenia systemu podatkowego i wzrostu dochodów skarbowych”⁴¹. Zwracał uwagę na wzrost wydatków inwestycyjnych w budżecie. Znacznie mniej optymistycznie nastawiony był minister przemysłu, który jasno postawił sprawę, że reforma walutowa nie zamknieła bynajmniej ostatecznie sprawy inflacji. Furtką dla niej są deficyty budżetowe, które można będzie zlikwidować częściowo w drodze reformy podatkowej. Zastrzegał się przy tym, że same podatki nie wystarczą. Za konieczne uważał podniesienie dochodów z przedsiębiorstw i dlatego stwierdzał, że sprawa rentowności staje się centralnym problemem gospodarczym. Równocześnie wskazywał, że istnieje brak zrozumienia dla tego zagadnienia, gdyż przemysł przyzwyczał się do korzystania z dużych dotacji budżetowych. Minc wysunął postulat, by dalsza odbudowa poszczególnych gałęzi gospodarki odbywała się tylko w oparciu o własne środki. Pomoc skarbu została by ograniczona wyłącznie do odbudowy Warszawy, portów i dróg wodnych oraz rewindykacji mienia z Niemiec. „Poza tymi trzema zagadnieniami obowiązywać będą bezwzględne zasady samowystarczalności finansowej (...) Odbudowa w granicach samowystarczalności finansowej poszczególnych dziedzin gospodarki — oto krótka charakterystyka najbliższych naszych perspektyw”⁴².

Program walki z deficytami wysunięty przez Minca mógłby przynieść poważne wyniki, gdyby istniały warunki dla pełnej jego realizacji. Presja potrzeb wojska i rynku cywilnego była jednak tak wielka, że skarb musiał nadal z własnych środków finansować zarówno odbudowę różnych gałęzi gospodarki narodowej, jak i działalność przedsiębiorstw pracujących deficytowo. Przy niepełnym wykorzystaniu możliwości wzrostu dochodów, deficyty, wyrażone w wielkościach absolutnych, w tej sytuacji musiały wzrastać. Wystąpiło to już zupełnie wyraźnie przy uchwalaniu prowizorium na okres maj—czerwiec 1945 r.

Na posiedzeniu Rady Ministrów 18 maja 1945, na którym rozpoczęto debatę budżetową, powtórzyła się sytuacja z dyskusji nad poprzednim prowizorium. Mianowicie Min. Skarbu poważnie zredukowało żądania kredytów wysunięte przez poszczególne resorty, a kierownicy ministerstw domagali się anulowania cięć. Przedstawiciel Min. Zdrowia, którego budżet Min. Skarbu zredukowało o 46% zapowiedział głosowanie przeciw prowizorium. Minister Odbudowy M. Kaczorowski, któremu

⁴¹ Cyt. expose z 3 V 1945, szp. 28.

⁴² Expose ministra przemysłu wygłoszone na VII Sesji KRN w dn. 3 V 1945. Spraw. sten. z VII Sesji KRN, szp. 45—58. Przygotowaniem do realizacji tych zamierzeń był okólnik nr 104 ministra skarbu, ministra przemysłu i prezesa NBP w sprawie zasad finansowania przemysłu państwowego w zakresie krótkoterminowego kredytu obrotowego z 5 IV 1945. Przewidywał on zakończenie w dn. 1 IV 1945 r. zaliczkowania przemysłu państwowego z kredytów specjalnych Min. Skarbu i rozpoczęcie finansowania przemysłu państwowego na zasadach bankowych i komercyjnych. AAN, Grupy Operacyjne t. 5.

obniżono rozchody z 500 na 300 mln zł proponował przekazanie na cele odbudowy rezerwy Min. Skarbu w kwocie 100 mln⁴³.

W dyskusji pojawiły się jednak nowe interesujące elementy. Wielu mówców wypowiadało się za przeprowadzeniem walki o równowagę budżetową, nie drogą zmniejszenia wydatków, lecz wzrostu dochodów. Była to koncepcja, którą już w styczniu 1945 r. lansował Minc, i która w marcu znalazła swój wyraz w ustalonych przez KERM tezach o zasadach gospodarki skarbowej. Pogląd ten zdobył w maju poparcie Kaczorowskiego, Ochaba oraz radcy ambasady radzieckiej dla spraw finansowych⁴⁴. Zwolennicy koncepcji osiągnięcia równowagi budżetowej głównie kosztem wzrostu dochodów, a nie tylko redukcji wydatków, wskazywali na niewyżyskane możliwości zwiększenia rentowności komunikacji i przemysłu, wzrostu sprzedaży produktów przemysłowych po cenach wolnorynkowych, sprzedaży części nieruchomości.

Na posiedzeniu tym nie udało się rozstrzygnąć wszystkich rozbieżności istniejących między skarbem a pozostałymi resortami. Dlatego ponownie dyskusję nad prowizorium podjęto 24 maja. Do tego czasu większość różnic została usunięta. Nie rozwiązano tylko kwestii wielkości subwencji dla związków samorządowych i wielkości pomocy pieniężnej dla repatriantów⁴⁵. Przyjęty preliminarz opiewał po stronie wydatkowej na 3471,0 mln zł, po stronie dochodowej na 1358,4 mln zł⁴⁶. Deficyt wynosił 2112,6 mln, czyli 61% wydatków i utrzymywał się procentowo na poziomie zbliżonym do kwietnia. Zakończenie wojny nie wpłynęło więc bezpośrednio na poprawę sytuacji skarbowej państwa⁴⁷.

Deficyt miał być pokryty wzrostem zadłużenia skarbu w Narodowym Banku Polskim. Rada Ministrów upoważniła ministra skarbu do zwiększenia długu o 2713 mln zł, z czego 2113 mln przeznaczono na pokrycie planowanego deficytu budżetowego na maj i czerwiec, 150 mln na kredyty dodatkowe Min. Skarbu, 100 mln na kredyty kasowe dla samorządów, 300 mln na ewentualne niedobory w dochodach i 50 mln zł na lokaty⁴⁸. Uwzględniając kredyty dodatkowe i zakładany niedobór dochodów, nadwyżka wydatków wzrastała do 2563 mln zł.

Tak więc rosnący deficyt stawał się sygnałem ostrzegawczym, że niedobory mogą pchnąć kraj w kierunku gospodarki inflacyjnej. Przeciwdziałać temu miała uchwała Rady Ministrów z 24 maja 1945 r. „w sprawie środków zmierzających do osiągnięcia równowagi budżetowej”⁴⁹. We wstępie głosiła, że zasada równowagi między dochodami i wydatkami państwa jest naczelnym zagadnieniem gospodarki finansowej. Dla

⁴³ Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 18 V 1945. AAN, prot. RM t. II, k. 351—354.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 24 V 1945. AAN, prot. RM t. II, k. 362.

⁴⁶ Uchwała Rady Min. o prowizorium budżetowym na okres 1 V—30 VI 1945. AAN, prot. RM, t. II, k. 365—366.

⁴⁷ W II kwartale 1945 r. wydatki na wojsko wzrosły w stosunku do I kwartału o 80%. Wiązało się to z przejściem wojska na stałe kwatery, przez co wzrosły nakłady rzeczowe. W III kwartale nastąpił dalszy wzrost rozchodów (o 88% w stosunku do II kwartału). Wiązało się to ze wzrostem wydatków na żywność, którą zakupywano w kraju, zamiast otrzymywanej dotychczas od Armii Czerwonej. Szerzej na ten temat zob. Sprawozdanie Komisji Skarbowo-Budżetowej o preliminarzu budżetowym część 5 — Ministerstwo Obrony Narodowej na okres od 1 IV do 31 XII 1946 r. KRN, druk nr 125, cz. 5, s. 3—4.

⁴⁸ Wniosek Ministra Skarbu na Radę Min. z 18 V 1945. AAN, prot. RM t. II, k. 367.

⁴⁹ „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu” 1945, nr 20, poz. 132.

praktycznej realizacji tej zasady Rada Ministrów zobowiązała wszystkie ministerstwa do niezwłocznego podjęcia prac nad zaprojektowaniem zwiększenia dochodów państwowych. Wyniki prac i odpowiednie wnioski miały być przesłane Min. Skarbu do 10 czerwca 1945. Następnie zobowiązywała Min. Skarbu do zbadania gospodarki tych instytucji państwowych, które powinny być dochodowe w budżecie; ograniczała przyjmowanie nowych pracowników tylko do liczby zatwierdzonych etatów, wprowadzała zasadę, że „utworzenie nowej instytucji, przedsiębiorstwa, czy zakładu jak również uchwalenie nowego dekretu czy rozporządzenia powodującego nowe wydatki dla Skarbu Państwa (...) może mieć miejsce tylko po uprzedniej ocenie zamierzenia ze strony budżetowej przez ministra skarbu i uzyskania jego zgody”⁵⁰. Uchwała regulowała też system udzielania subwencji i dotacji oraz dała ministrowi skarbu prawo współdziałania, poprzez specjalnych inspektorów, w wykonywaniu budżetów poszczególnych resortów i samorządów.

Silnie poparły politykę antyinflacyjną czynniki polityczne. Plenum majowe Komitetu Centralnego PPR w swej uchwale głosiło między innymi: „Komitet Centralny stoi na stanowisku systematycznego dążenia do osiągnięcia równowagi budżetowej przez oszczędności w wydatkach, podniesienie wpływów podatkowych, stopniowe podwyższanie dochodów od przemysłu, kolei, poczty, masową likwidację mienia polniemieckiego”⁵¹.

W tym samym okresie Min. Skarbu podjęło kroki zmierzające do określenia ram wydatków budżetowych na okres od 1 lipca do 30 września 1945. W okólniku rozesłanym do wszystkich zainteresowanych władz zapowiadało, że kwoty ogólne wydatków podstawowych działów Administracji nie mogą przekraczać 150% wydatków budżetu za maj—czerwiec, a kwoty wydatków uzupełniających nie mogą przewyższać 30% wydatków podstawowych. Okólnik zapowiadał też, że dopłaty do przedsiębiorstw mogą być preliminowane tylko wyjątkowo⁵². Ministrowie zgłaszając swe zapotrzebowanie na kredyty, nie uwzględnili jednak otrzymanych zaleceń, proponując zwiększenie wydatków o dalsze 4 mld zł. Minister Dąbrowski bardzo ostro wystąpił przeciwko zaistniałym tendencjom stwierdzając na posiedzeniu Rady Ministrów, że „jest to zupełnie niemożliwe. Byłoby wielkim błędem, gdybyśmy pozwalali sobie na więcej, niż nas stać (...) Podejście do pieniędzy jest jeszcze dalekie od tego, co można by określić dyscypliną skarbową”⁵³.

W momencie, gdy 18 lipca 1945 preliminarz stał się tematem obrad Rady Ministrów dotychczasowa polityka skarbowa stała się przedmiotem krytyki. Rozpoczął ją M. Kaczorowski stwierdzając, że nie godzi się z polityką Ministerstwa Skarbu „m.in. z tym, że naczelnym zadaniem naszej polityki jest utrzymanie pieniądza. Myślę, że najważniejszym celem jest zwiększenie dochodu społecznego. Dzisiaj najważniejszym naszym zadaniem jest wykorzystanie wszystkich możliwości wytwórczych (...) Polityka deflacyjna była uzasadniona w okresie lu-

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Uchwała Plenum KC PPR w sprawach gospodarczych z 26 V 1945. (w zbiorze:) PPR. *Rezolucje, odezwy, instrukcje i okólniki Komitetu Centralnego VIII 1944—XII 1945*. Warszawa 1959, s. 150—151.

⁵² Okólnik Min. Skarbu w sprawie provizorium budżetowego na okres 1 VII—30 IX 1945 z 25 V 1945. AAN, Gabinet Min. Skarbu t. „Okólniki”.

⁵³ Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 23 VI 1945. AAN, prot. RM t. II, k. 518; prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 18 VII 1945. Ibidem, t. III, k. 37—38.

belskim. Obecnie sytuacja się zmieniła”⁵⁴. Wystąpienie swe Kaczorowski zakończył prośbą o zwiększenie budżetu Min. Odbudowy o 300 mln zł na odbudowę miast na zachodzie. Podobną tezę głosił minister Stańczyk mówiąc: „obawiam się, że deflacja może doprowadzić do złych następstw”⁵⁵. Jego zdaniem bardziej celowy byłby wzrost nakładów finansowych, umożliwiający zwiększenie produkcji przemysłowej, aby rzucić ją na wieś i otrzymać w zamian żywność. Równocześnie postulował wzrost płac robotniczych. W swych rozważaniach abstrahował jednak zupełnie od tego, że wzrost nakładów budżetowych na płace nominalne musiałby — przy niezaspokojonym popycie — spowodować wzrost emisji inflacyjnej, a tym samym spadek płacy realnej⁵⁶.

Polemikę z tezami Kaczorowskiego i Stańczyka podjął Minc. Punktem wyjścia jego rozważań było stwierdzenie, że prawidłowa polityka finansowa musi być po pierwsze realna, a po drugie stwarzać warunki nieskrępowanej produkcji i wzrostu wydajności pracy, i że tylko to stanowić może kryterium dla oceny słuszności czy błędności prowadzonej działalności. Wobec tego, że w Polsce nastąpił wzrost produkcji, zwiększyła się wydajność pracy i dokonała się pewna zniżka cen; stanowi to przekonywający dowód, że zasadniczy kierunek polityki finansowej został prawidłowo wybrany. Dalej Minc podważył tezę Stańczyka jakoby wzrost nakładów finansowych na przemysł mógł wpłynąć na zwiększenie produkcji stwierdzając, że wykorzystanie zdolności produkcyjnych limitowane jest przede wszystkim nie przez pieniądze, lecz stan transportu i tempo organizacji⁵⁷. Wydaje się, że polityka realizowana przez Skarb odpowiadała istniejącym wówczas potrzebom kraju znacznie bardziej niż żądanie pójsicia na politykę wyraźnie proinflacyjną, która musiałaby doprowadzić do chaosu gospodarczego. Wadą ówczesnej polityki skarbowej było nie tyle ograniczanie rozchodów budżetowych, co niewykorzystanie pewnych możliwości wzrostu dochodów.

Ostatecznie preliminarz na okres III kwartału przyjęto dopiero 2 sierpnia 1945. Wydatki określono w nim na 6705,9 mln zł, dochody na 3269,4 mln⁵⁸. Deficyt wynosił 52% rozchodów, chociaż więc rósł w cyfrach absolutnych, malał jego udział procentowy w całości wydatków. Było to zjawisko niewątpliwie dodatnie.

Dyskusja nad generalną linią polityki skarbowej nie zakończyła się na posiedzeniu Rady Ministrów, ale odżyła na VIII Sesji KRN. Rozpoczął ją w exposé premier Osóbka-Morawski stwierdzając, że „nasza dotychczasowa polityka finansowa wydaje dobre rezultaty. Zahamowaliśmy inflację, mamy nawet do zanotowania poważny spadek cen artykułów żywnościowych, a zwłaszcza cen artykułów przemysłowych⁵⁹. Z krytyką polityki finansowej rządu wystąpił znany ekonomista A. Krzyżanowski. Zarzucał jej m.in. brak dostatecznej elastyczności oraz przemysłów programowych. Wypowiadał się przytem jako przeciwnik nadmiernej de-

⁵⁴ Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 18 VII 1945. AAN, prot. RM t. III, k. 36.

⁵⁵ Ibidem, k. 37.

⁵⁶ Szerzej o tym zob. J. Kofman, *Założenia polityki płac*. „Robotniczy Przegląd Gospodarczy” 1946, nr 3.

⁵⁷ Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 18 VII 1945. AAN, prot. RM t. III, k. 37.

⁵⁸ Uchwała Rady Min. o prowizorium budżetowym na okres 1 VII—30 IX 1945. AAN, prot. RM t. III, k. 85.

⁵⁹ Exposé premiera E. Osóbki-Morawskiego z dn. 21 VII 1945. Spraw. sten. z VIII Sesji KRN, szp. 16.

fłacji, upatrując jej elementy w realizowanej polityce skarbowej⁶⁰. J. Dąb-Kocioł atakował ograniczanie dochodów miast i związków samorządowych, które nastąpiło w wyniku reformy podatków samorządowych oraz przejmowania przez państwo przedsiębiorstw komunalnych⁶¹. Fijałkowski zarzucał podobnie, jak Krzyżanowski „chwiejność i niejasność polityki finansowania (...)”⁶², Bertold mówił, że „nasza polityka finansowa nie jest całkowicie jasna”⁶³. Bardzo realistycznie potraktował sprawę całej dyskusji dawny kierownik Resortu Gospodarki Narodowej i Finansów PKWN, J. S. Haneman. Stwierdził, że walka z tendencjami deflacyjnymi w polityce finansowej jest przedwczesna, gdyż „jeszcze daleko nam do deflacji” — jesteśmy bowiem ciągle jeszcze w okresie ograniczonej inflacji⁶⁴. Podobnie Dąbrowski i Minc stwierdzili, że w Polsce nie robi się ani inflacji, ani deflacji. Po prostu Ministerstwo Skarbu stara się tylko utrzymać równowagę między obiegiem pieniężnym a masą towarową. Stosujemy rozmaite dozaż polityki deflacyjnej i inflacyjnej. Przez deflację staramy się wypompować kapitały zajmujące się spekulacją. Przez inflację chcemy zastrzyknąć do obiegu pieniężnego sumy potrzebne na odbudowę⁶⁵.

Mimo że preliminarz na okres lipiec—wrzesień 1945 uchwalony został 2 sierpnia, już 4 sierpnia Rada Ministrów uchwaliła pierwsze kredyty dodatkowe na ten okres. Wiązały się one ze strajkiem pocztowców w Poznaniu, którzy domagali się wzrostu płac. Podwyżka zarobków wymagała dodatkowych asygnowań w wysokości 40 mln zł miesięcznie⁶⁶. O kredyty dodatkowe wystąpiły 10 sierpnia Min. Obrony Narodowej i Min. Aprowizacji. Rada Ministrów uchwaliła przyznanie żądanych środków, chociaż przeciwstawił się im zarówno Dąbrowski, jak i W. Gomułka, który ostrzegał, że „minister skarbu ma rację, gdy mówi o groźbie zniszczenia naszych planów finansowych”⁶⁷. KERM w związku z wykonaniem przewidzianego na III kwartał planu odbudowy uchwalił 21 sierpnia wystąpić o kredyt dodatkowy na odbudowę⁶⁸. 29 sierpnia pod obrady Rady Ministrów weszła sprawa uposażenia pracowników państwowych. Specjalna komisja, która badała tę kwestię wypowiadała się za podwojeniem płac, zlecając ich wypłatę wstecz. Uwzględnienie żądań pracowników — mimo ich niewątpliwie trudnych warunków bytowych — groziło gwałtownym wzrostem wydatków budżetowych. Podwyższenie uposażeń musiało bowiem spowodować wzrost kosztów produkcji, to z kolei rzutowałoby na wzrost cen i pociągnęło za sobą spadek realnych zarobków. Zwiększenie wydatków państwa na cele konsumpcyjne groziło inflacją. Przeciwno zaleceniom komisji wystąpili zarówno Osóbka-Morawski, jak i Gomułka. Ten ostatni dowodził, że przyjęcie rozwiązania w formie proponowanej przez Komisję oznacza, że prze-

⁶⁰ Przem. w dn. 21 VII 1945. Ibidem, k. 26—28.

⁶¹ Przem. w dn. 21 VII 1945. Ibidem, k. 60—62.

⁶² Przem. w dn. 23 VII 1945. Ibidem, szp. 139.

⁶³ Przem. w dn. 23 VII 1945. Ibidem, szp. 169.

⁶⁴ Przem. w dn. 23 VII 1945. Ibidem, szp. 161—162.

⁶⁵ Podsumowanie K. Dąbrowskiego dyskusji nad expose premiera w dn. 23 VII 1945. Ibidem, szp. 216. Podsumowanie H. Minca. Ibidem, szp. 209. Tezę tę potwierdził post factum prezes NBP E. Droźniak. Zob. „Wiadomości NBP” 1946, nr 9, s. 4.

⁶⁶ Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 4 VIII 1945. AAN, prot. RM t. III, k. 107.

⁶⁷ Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 10 VIII 1945. AAN, prot. RM t. III, k. 113.

⁶⁸ AAN, KERM t. 1, k. 107.

chodzimy „na drogę inflacji, przeznaczonej na cele konsumpcyjne. Jest to droga bardzo niebezpieczna”⁶⁹.

19 września zapadła uchwała o otwarciu na III kwartał dodatkowych kredytów na wydatki nieprzewidziane lub preliminowane w niedostatecznej wysokości na kwotę 882 mln zł⁷⁰. Równocześnie sygnalizowano, że dochody nie wpływają w preliminowanej wysokości, w szczególności poza podatkami i monopolami⁷¹. Trzeba się więc było liczyć ze wzrostem deficytu. Mimo to już w 10 dni po uchwaleniu kredytów dodatkowych nowe wnioski w tej sprawie wpłynęły pod obrady rządu⁷², a na IV kwartał ministerstwa zaprojektowały wydatki w wysokości przeciętnie trzykrotnie wyższej w porównaniu z okresem poprzednim⁷³.

Konieczność dokonania uzgodnień między ministrem skarbu a innymi ministrami resortowymi spowodowała opóźnienie w przebiegu prac budżetowych. Dodatkowo sytuację komplikowały rozbieżności w kwestii wysokości projektowanej podwyżki uposażeń. Powołana w tej sprawie komisja zwiększyła bowiem swe poprzednie propozycje podwyższenia zarobków do 286⁰/₀, a Min. Skarbu godziło się tylko na 30⁰/₀⁷⁴. Komisja kierowała się bezpośrednimi potrzebami pracowników, a Min. Skarbu obawami, że nadmierna podwyżka doprowadzi do szybkiego spadku realnej wartości zarobków, gdyż spowoduje wzrost cen⁷⁵. Jednak przed rozstrzygnięciem tak istotnych rozbieżności trudno było ustalić wielkość budżetu. Ministerstwo Skarbu wystąpiło więc z propozycją, by do chwili uchwalenia prowizorium na IV kwartał za podstawę gospodarki budżetowej przyjąć ustalenia obowiązujące w miesiącach lipiec—wrzesień. Odpowiednią uchwałę Rada Ministrów podjęła 5 października⁷⁶. Już jednak 16 października Dąbrowski zreferował projekt prowizorium na IV kwartał⁷⁷. Po dyskusji nad nim ustalono, że zainteresowani ministrowie uzgodnią istniejące jeszcze rozbieżności z ministrem skarbu i dopiero wtedy Rada Ministrów będzie mogła uchwalić preliminarz. Nadal jednak kwestia płac nie została rozstrzygnięta⁷⁸.

Po dalszych dyskusjach wydatki na IV kwartał określono ostatecznie na 11 692,1 mln zł, dochody zaś na 4443,7 mln⁷⁹. Deficyt wynosił formalnie 7248,4 mln zł, czyli 61⁰/₀ wydatków; faktycznie już w chwili

⁶⁹ Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 29 VIII 1945. AAN, prot. RM t. III, k. 296—297.

⁷⁰ Wyciąg z prot. Rady Min. w dn. 12 IX 1945. AAN, prot. RM t. III, k. 335.

⁷¹ Wniosek ministra skarbu na Radę Min. uzasadniający zmianę preliminarza na okres 1 VII—30 IX 1945. AAN, prot. RM t. III, k. 389.

⁷² Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 22 IX 1945. AAN, prot. RM t. III, k. 397.

⁷³ Wniosek ministra skarbu na Radę Min. AAN, prot. RM t. IV, k. 452.

⁷⁴ Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 5 X 1945. AAN, prot. RM t. IV, k. 438.

⁷⁵ „Zagadnienie poprawy bytu świata pracy nie może być od razu rozwiązane. Nastąpi to etapami, w miarę rozwoju życia gospodarczego państwa. Podwyżka w pieniądzu, rzucenie paru miliardów na rynek da tylko ten fakt, że ceny na wolnym rynku podskoczą, i znów zarobią na tym paskarze i spekulanci, a nie pracownicy. Nie chcemy eksperymentów z roku 1920—21”. Art. *Sila nabywczą złotego wzrosła o 30⁰/₀*. *Przemówienie min. Dąbrowskiego w Łodzi*. „Rzeczpospolita” z 17 X 1945.

⁷⁶ Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 5 X 1945. AAN, prot. RM t. IV, k. 438.

⁷⁷ Tekst referatu K. Dąbrowskiego w Składnicy Akt Min. Finansów, wykaz 41, t. 43.

⁷⁸ Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 16 X 1945. AAN, prot. RM t. IV, k. 535.

⁷⁹ Uchwała Rady Min. o prowizorium budżetowym na okres 1 X—31 XII 1945. AAN, prot. RM t. IV, k. 542—543.

podjęcia uchwały zakładano, że zostanie on prawdopodobnie przekroczony, gdyż Rada Ministrów, która nie uzgodniła wysokości podwyżek płac pracowników państwowych upoważniła ministra skarbu do otwarcia kredytów na płace ponad kwoty ustalone w prowizorium, w wysokości odpowiadającej ustawowej podwyżce. Dąbrowski jasno stwierdził, że deficyt w tej wysokości musi spowodować zaburzenia rynkowe. „Podając granicę deficytu na sumę około 8 mld zaznaczam, że przekracza to wytrzymałość rynku pieniężnego”⁸⁰. Groźna sytuacja skarbowa spowodowała wydanie czwartej już w 1945 r. uchwały rządu „w sprawie środków zmierzających do osiągnięcia równowagi budżetowej”⁸¹. Tym razem nacisk zwrócono na sprawę poprawy gospodarki finansowej przedsiębiorstw państwowych. Zalecenia mogły dać jednak efekty w dalszej przyszłości, a problem narastania deficytów był problemem na dziś. Obok więc zamierzeń długofalowych podjęto pewne kroki zmierzające do osiągnięcia szybkich rezultatów. I tak uchwalono redukcję etatów osobowych. W listopadzie i grudniu miano zmniejszyć ich liczbę o 10%⁸². Następnie postanowiono dokonać 15% kompresji wydatków budżetowych⁸³. 19 października KERM uchwalił sprzedaż 300 ton nafty po cenach komercyjnych, 30 października zwolniono papier do sprzedaży na wolnym rynku⁸⁴, 2 listopada emitowano bilety skarbowe⁸⁵, 6 listopada podjęto kroki w kierunku uruchomienia loterii pieniężnej, zlecono ministrowi aprowizacji przystąpienie do rozprzedaży ruchomości poniemieckich o wartości około 200 mln zł, a ministrowi przemysłu zwiększenie w granicach możliwości komercyjnej sprzedaży artykułów przemysłowych⁸⁶. 20 listopada KERM ponowił żądanie przekazania towarów poniemieckich do sieci handlowej⁸⁷. 11 grudnia uchwalono wypuszczenie pożyczki wewnętrznej⁸⁸, a 14 tegoż miesiąca specjalnych obligacji mieszkaniowych⁸⁹. Wszystkie te zamierzenia miały zmniejszyć niedobór budżetowy i zmniejszyć presję inflacyjną.

Podjęte kroki dały pewne rezultaty. Faktyczne wydatki państwa zmalały w stosunku do preliminarza o 332,6 mln zł, a dochody wzrosły o 484,3 mln⁹⁰. Mimo to zadłużenie skarbu państwa w Narodowym Banku Polskim znacznie wzrosło. We wrześniu 1945 r. wynosiło ono 10,9 mld zł.

⁸⁰ Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 18 X 1945. AAN, prot. RM t. IV, k. 537.

⁸¹ Uchwała Rady Min. z dn. 18 X 1945. Tekst w: *Preliminarz budżetowy... na okres od I IV do 31 XII 1946*, op. cit., cz. I, s. XXXII—XXXIII.

⁸² AAN, prot. RM t. V, k. 549.

⁸³ Okólnik w sprawie prowizorium budżetowego na I kwartał 1946. Załącznik do protokołu KERM z 6 XI 1945. AAN, KERM t. 15.

⁸⁴ Uchwała KERM w sprawie zdjęcia siły nabywczej z rynku. AAN, KERM t. 2, k. 67—68.

⁸⁵ Uzasadnienie dekretu o wypuszczeniu biletów skarbowych z 2 X 1945. AAN, prot. RM t. IV, k. 631. Zob. też W. Miłkowski, *Bilety skarbowe*. „Wiadomości NBP” 1945, nr 4, s. 19—20.

⁸⁶ Uchwała Prezydium KERM w sprawie ściągnięcia nadwyżki siły nabywczej z rynku z 6 XI 1945. AAN, KERM t. 1, k. 218.

⁸⁷ Cyt. uchwała KERM w sprawie zdjęcia siły nabywczej.

⁸⁸ Prot. posiedzenia Prezydium KERM w dn. 11 XII 1945. AAN, KERM t. I, k. 272. Uchwała ta zatwierdzona została w dn. 20 XII 1945 przez Radę Min AAN, prot. RM t. IV, k. 828 i 849—850.

⁸⁹ Prot. posiedzenia Prezydium KERM w dn. 14 XII 1945. AAN, KERM t. I, k. 285.

⁹⁰ Uwagi do zamknięć rachunkowych za okres X—XII 1945. AAN, Min. Skarbu 1945—1946.

W dniu 18 października Rada Ministrów uchwaliła podwyższenie zadłużenia w rachunku otwartym do 16 mld, ale w grudniu dług wynosił już 21,2 mld zł⁹¹. Odbiło się to bezpośrednio na wroście obiegu. Z 14,5 mld zł we wrześniu zwiększył się on do 26,3 mld w grudniu⁹². Różnica pomiędzy przyrostem obiegu a wielkością deficytu została zużyta na wzrost akcji kredytowej. Zwiększenie obiegu rzutowało już wyraźnie na ceny, które zaczęły od października 1945 r. zwyżkować⁹³. Był to punkt zwrotny w sytuacji finansowej kraju. Dotychczas bowiem inflacja stanowiła (poza okresem lubelskim) tylko potencjalną groźbę. Wzrost obiegu spowodowany deficytami budżetowymi równoważony był przez odpowiedni wzrost masy towarowej, dostarczanej przez uruchamianie w szybkim tempie przemysł, dostawy UNRRA oraz w pewnym stopniu przez „szaber” z Ziemi Odzyskanych, zasilający handel. Od kwietnia do września produkcja podstawowych artykułów przemysłowych prawie się potroiła. Od października 1945 r. tempo wzrostu obiegu przekroczyło przyrost wartości towarów i popchnęło kraj w kierunku inflacji. Przemysł nie miał bowiem żadnych możliwości, by w ciągu trzech miesięcy prawie podwoić produkcję, co stanowiło warunek zachowania stabilizacji rynkowej, zachwianej przez podwojenie obiegu pieniądza gotówkowego. W tym okresie produkcja podstawowych artykułów wzrosła tylko o około 25%⁹⁴, a ogólna wartość towarów i usług (wliczając w to dostawy zagraniczne) o niecałe 20%⁹⁵. Odbiło się to zarówno na zwyżce cen, jak i na poziomie kosztów utrzymania⁹⁶. W tej sytuacji trudno uznać słuszność stanowiska, które początki inflacji datuje dopiero na okres późniejszy⁹⁷.

Wstępne prace podjęte nad ustaleniem prowizorium na I kwartał 1946 r. zmierzały do przeciwdziałania dalszemu wzrostowi budżetu i pogłębianiu tym samym inflacji. Początkowo Ministerstwo Skarbu domagało się, by nowy budżet nie przekroczył poziomu wydatków uchwalonych na październik—grudzień 1945 r.⁹⁸ Następnie w połowie listopada zażądało, by w projektach nowego budżetu uwzględnić oszczędności wy-

⁹¹ *Rocznik Statystyczny* 1947, s. 6; uchwała Rady Min. w sprawie ustalenia granicy kredytu Skarbu w rachunku otwartym w NBP z dn. 18 X 1945. AAN, prot. RM t. IV, k. 550.

⁹² *Rocznik Statystyczny* 1965, s. 500.

⁹³ Ceny żywności w październiku wzrosły o 9%, a artykułów przemysłowych o 12%. W ciągu całego IV kwartału ceny wolnorynkowe zwyżkowały o 36%. Art. *Sytuacja gospodarcza Polski w pierwszym półroczu po skończeniu wojny (maj—październik 1945)*. „Biuletyn Instytutu Gospodarstwa Narodowego” 1946, nr 1, s. 2; *Sprawozdanie z sytuacji gospodarczej w IV kwartale 1945*. Ibidem nr 2, s. 2. O tendencjach zwyżkowych cen zob. też expose premiera E. Osóbki-Morawskiego w dn. 29 XI 1945. *Spraw. sten. z IX Sesji KRN*, szp. 25—26 oraz H. Jędruszczak, *Niektóre zagadnienia sytuacji gospodarczej Polski w latach 1945—1949*. „Kwartalnik Historyczny” 1964, nr 2, s. 382—384.

⁹⁴ Produkcja podstawowych artykułów przemysłowych przy przyjęciu 1938 r. za 100 wynosiła we wrześniu 51%, w październiku 60%, w listopadzie 64%, a w grudniu 60%. „Wiadomości statystyczne GUS” 1946, s. 138.

⁹⁵ H. W. Robinson, *Finance in Poland*. London 1947, s. 53. Maszynopis powielany.

⁹⁶ Wzrost kosztów utrzymania zob. *Rocznik statystyczny* 1947, s. 4—5, 126.

⁹⁷ Taki pogląd reprezentował np. T. Dietrich w pracy: *Elementy polityki finansowej Polski współczesnej*. „Wiadomości NBP” 1946, nr 9, s. 40.

⁹⁸ Okólnik w sprawie prowizorium budżetowego na I kwartał 1946 r. Załącznik do protokołu KERM z dn. 6 XI 1945. AAN, KERM t. 15.

nikające z przeprowadzonej redukcji etatów⁹⁹, a pod koniec grudnia polecilo dalsze zmniejszenie wydatków o 15%¹⁰⁰. Mimo usilnych starań Ministerstwa Skarbu budżet na I kwartał wzrósł o dalsze 1650,5 mld zł¹⁰¹.

Tabela 1

Miesiące	Prowizoria budżetowe w mlr zł						
	Wydatki pre- liminowane (bez kredy- tów dodat- kowych)	Wydatki prelimino- wane (z kre- dytami do- datkowymi)	Wydatki w stosunku miesięcznym (bez kred. dodat.)	Dochody prelimino- wane	Dochody w stosunku miesięcznym	Deficyt	Deficyt w stosunku miesięcznym
I	379,8	419	379,8	199,9	199,9	179,9	179,9
II—III	1240,7	—	620,3	617,3	308,6	623,4	311,7
IV	1403,3	1 502	701,6	511,9	256,0	891,4	891,4
V—VI	3471,0	3616	1735,5	1358,4	679,2	2112,6	1056,3
VII—IX	6705,7	8050	2235,3	3269,4	1089,8	3436,5	1145,5
X—XII	11692,1	13183	3897,4	4443,7	1481,2	7248,4	2416,1

Dla unaocznienia tempa narastania wydatków budżetowych spróbujemy zebrać poprzednie informacje (tabela 1). Przy analizie danych z tabeli 1 musimy pamiętać, że dotyczą one planowanych, a nie wykonanych preliminarzy budżetowych. Wobec nieustabilizowanej sytuacji gospodarczej wykonywanie prowizoriów znacznie odbiegało od preliminarzy. Z reguły np. (poza IV kwartałem) dochody nie były wykonywane. Tym samym deficyty realne kształtowały się na poziomie wyższym od przewidywanego. I tak dochody za I kwartał 1945 r. wyniosły tylko 628,1 mln zł¹⁰², czyli 74% preliminowanych, a od kwietnia do końca roku zamiast przewidywanych wpłat w wysokości 9071,5 mln zł osiągnięto 7262,1 mln zł¹⁰³, a więc około 80%. Natomiast wydatki były na ogół (znów poza IV kwartałem) wykonywane w wysokości bliskiej preliminowanej¹⁰⁴.

Oceniając ogólnie politykę budżetową Polski w 1945 r. należy stwierdzić, że walka o równowagę budżetową nie mogła być przeprowadzona kosztem nadmiernej redukcji wydatków. W tej sytuacji jedynym rozwiązaniem było dążenie do wzrostu dochodów. Wydaje się, że w tym zakresie nie w pełni zostały wykorzystane wszystkie istniejące źródła maksymalizacji wpływów. To właśnie doprowadziło do powstania nadzbyt wielkich deficytów, które musiały spowodować narastanie tendencji inflacyjnych w gospodarce polskiej. Tendencje te w sposób wyraźny dały się odczuć od października 1945 r.

Mówiliśmy poprzednio, że zasadniczym powodem nadmiernych deficytów było niewykorzystanie możliwości wzrostu dochodów. Potwier-

⁹⁹ Prot. posiedzenia KERM w dn. 16 XI 1945. AAN, KERM t. I, k. 235.

¹⁰⁰ Prot. posiedzenia Rady Min. w dn. 20 XII 1945. AAN, prot. RM t. IV, k. 832.

¹⁰¹ Uchwała Rady Min. w sprawie preliminarza budżetowego na okres I—31 III 1946. AAN, prot. RM t. V, k. 43—47.

¹⁰² Sprawozdanie Min. Skarbu, op. cit., k. 33.

¹⁰³ „Wiadomości statystyczne GUS” 1946, s. 102.

¹⁰⁴ Por. Zamknięcie rachunków państwowych za okres od 1 IV 1945 do 31 III 1946. Warszawa 1949, s. 9. W tym okresie wydatki preliminowano w łącznej wysokości 38 825 mln zł, a wykonano w wysokości 36 262 mln. Autorowi nie udało się na podstawie dostępnych materiałów ustalić wykonania wydatków w okresie 1945 r.

dzają to dane z tabeli 2 ¹⁰⁵. Widać z tego, że szczególnie słabo wykorzystywane były podatki pośrednie; o ile bowiem wpływy z podatków bezpośrednich wzrosły 26 razy, z monopolii 22 razy, to z podatków pośrednich tylko 6 razy. Trzeba również zwrócić uwagę na to, że wpływy z podatków pośrednich wzrosły w większym stopniu dopiero od listopada, a dochody z monopolii istotniejszą rolę zaczęły odgrywać dopiero od października. Można więc postawić tezę, że wcześniejsze wykorzystanie obu tych źródeł wpłynęłoby dodatnio na całokształt sytuacji skarbowej państwa. Podobnie niezmiernie późno, bo dopiero w grudniu, zdecydowano się na wypuszczenie pożyczki wewnętrznej, nie potrafiiono uporać się ze zbytem przez państwo po cenach wolnorynkowych artykułów poniemieckich, w zbyt wolnym tempie przeprowadzano reformę podatków. Dekret o podatku od wzbogacenia wojennego ukazał się 13 kwietnia 1945 r., mimo że postulaty w tej sprawie PKWN wysuwała już w 1944 r. Dekret o podatku od wynagrodzeń wydano 8 sierpnia 1945, a podatki obrotowy i dochodowy zreformowano dopiero na podstawie dekretu z 21 grudnia 1945 ¹⁰⁶, a więc ich zmiana wpłynęła dopiero na sytuację skarbu w 1946 r. itd. Oczywiście pewnym usprawiedliwieniem może być słabość aparatu skarbowego i natłok innych spraw.

Tabela 2

Miesiące	Dochody w mlr zł		
	Podatki bezpośrednie	Podatki pośrednie	Monopole
I	28	42	38
II	27	42	38
III	45	101	18
IV	75	65	47
V	112	102	110
VI	192	91	137
VII	290	70	290
VIII	388	90	199
IX	444	65	179
X	550	66	406
XI	632	119	639
XII	723	256	818

Dla uniknięcia nieporozumień trzeba przypomnieć, że nawet wyzyskanie wszystkich dostępnych źródeł dochodowych, przy możliwie najskrupulatniejszej dyscyplinie rozchodowej, nie mogłoby zapewnić Polsce w 1945 r. równowagi budżetowej przy założeniu, że państwo musiało zapewnić sobie warunki dla realizacji określonych zasadniczych zadań politycznych, gospodarczych i społecznych. Deficyty były niejako funkcją stanu zniszczenia i konieczności odbudowy ¹⁰⁷.

¹⁰⁵ *Preliminarz budżetowy... na okres od 1 IV do 31 XII 1946*, op. cit., s. XXIII.

¹⁰⁶ DURP 1945, nr 13, poz. 72; nr 38, poz. 220; 1946, nr 2, poz. 14; nr 3, poz. 14. Szczegółowiej system podatkowy zob. *Preliminarz budżetowy... j.w.*, cz. II, s. 123—126.

¹⁰⁷ Tezę tę wysuwał m.in. A. Cegielski, *Gospodarka pieniężna w okresie powojennym*. „Wiadomości NBP” 1946, nr 10, s. 48. Dla informacji podajemy, że deficyt we Francji wyniósł w 1945 r. 52%, w Stanach Zjednoczonych 58%, a w Anglii 45%. Por. „Życie Gospodarcze” 1946, nr 2, s. 56.

БОРЬБА ЗА РАВНОВЕСИЕ БЮДЖЕТА В 1945 Г.

В первое время после войны Польше угрожала инфляция. Главной причиной этого был дефицит государственного бюджета, вызванный гораздо большими, чем нормально, расходами и в то же время сильно заниженными доходами. Стремясь предотвратить инфляцию, польское правительство провело ряд мероприятий, с помощью которых полагало в возможно короткий срок установить бюджетное равновесие.

В настоящей статье рассматриваются различные мероприятия, направленные на снижение расходов и увеличение доходов; анализируются также причины и результаты всякого рода начинаний. В 1945 г., несмотря на все усилия, бюджет все же не был восстановлен. По мнению автора это было совершенно невозможным, если принять во внимание, в каких условиях находилась вся страна и как сильно была разрушена. Даже используя все доступные источники доходов и строжайшим образом соблюдая дисциплину расходования нельзя было в 1945 г. восстановить равновесие бюджета. Ведь государство должно было создать условия, способствующие осуществлению ряда серьезных задач экономического, общественного и политического порядка. Дефицит был в то время своего рода функцией существующих разрушений и необходимости быстрее восстановления страны.

В своей статье автор прежде всего опирается на архивные материалы. Остальные источники были использованы лишь как дополнительные.

LA LUTTE POUR L'ÉQUILIBRE BUDGÉTAIRE
EN 1945

Dans la période d'après guerre l'Etat polonais était menacé par l'inflation. Sa cause principale c'étaient les déficits budgétaires dûs aux dépenses bien plus grandes que normales et aux recettes insuffisantes. Afin d'empêcher l'inflation, le gouvernement polonais prit plusieurs mesures tendant à rétablir aussi rapidement que possible l'équilibre du budget. L'auteur étudie ces mesures, tendant d'un côté à réduire les dépenses et de l'autre à augmenter les recettes, il analyse la genèse et les résultats des différentes actions du gouvernement. Malgré bien des efforts l'équilibre budgétaire n'a pas encore été atteint en 1945. De l'avis de l'auteur, dans la situation qui existait alors, étant donné l'immensité des destructions, c'était une chose impossible. Même une mise à profit de toutes les sources possibles des recettes et une discipline la plus stricte des dépenses ne pouvaient pas assurer à la Pologne de 1945 l'équilibre budgétaire, en admettant que l'Etat devait assurer des conditions permettant la réalisations de certains objectifs fondamentaux dans le domaine économique, social et politique. Les déficits budgétaires étaient en quelque sorte une fonction des destructions et de la nécessité d'une reconstruction rapide du pays.

L'étude est basée en premier lieu sur les fonds d'archives, les autres sources n'étant que complémentaires.